

Manus att läsas – text att höras

Tio punkter för en speaker man vill lyssna på:

Att skriva manus

1. Varför alls skriva en speaker?

En fritt berättad historia kan bli den bästa. Kanske en inspelad intervju med en god berättare. Men skriver man en speakertext bra, så kan den bli riktigt bra att lyssna till.

2. Skriven speaker – sök det vårdade talspråket

Även om du skriver din speaker, så ska det vara ett manus som närmar sig talspråket så mycket som möjligt. Men tydligt och vårdat förstås. Målet är att det ska låta fritt talat.

3. Berättande

Ditt manus ska vara berättande – inte teoretiskt. Det påverkar också ditt val av innehåll. Välj det som gör sig i berättad form – allt är inte spännande att lyssna på faktiskt!

Bra: Berätta som om du hade en bekant med dig. Du brinner för att visa något!

Dåligt: Forskarvärldens alla uttryck .. *till följd av ... beroende på ... ofta mycket som tyder på ...* . Skriv gärna i fraser som det är naturligt att läsa. Ge plats för att andas! Och man får börja med "Och". Det gör vi hela tiden i talspråk. Så här låter en av mina berättelser i Tyrestaskogens mobilguidning:

*Och framför dig ligger en fallen trädjätte,
som kan berätta mycket för oss
om vad en urskog egentligen är.
Det är just det
som kännetecknar en riktig urskog,
att träden får leva sitt eget liv.
Den här granen började sitt liv
ungefär 1870
och växte till sig och blev 34 meter hög.
Men i en hård storm
den sjätte december 1999*

*så föll den till marken
och rev med sig hela sin stora rot.
Då hade den levt i hela 130 år.
Men granen är faktiskt ändå full av liv,
för nu kastade sig en massa insekter över den
och började kalasa på barken och veden.
Och insekterna blev mat åt många fåglar.
Och en massa svampar började leva i veden
för att äta upp den gamla granen.
En gran blir sällan äldre än 250 år
– innan dess faller den
och blir mat åt många växter och djur.*

4. Undvik kansliformuleringar!

Undvik facktermer. Det finns ofta sköna, enkla ord. Undvik bisatser och särskilt inskjutna bisatser. De hör till skriftspråket. Hellre korta meningar. Undvik substantiveringar av verb eller adjektiv. Säg "bönderna brukar jorden" istället för att "bönderna bedriver jordbruk". Säg att "renskötarna fiskar öring och röding" istället för att de "bedriver örings- och rödingsfiske".

5. Vems röst hörs?

Vem talar i din text? Vem är avsändaren? Blir bättre att ligga långt ner i denna lista:

- Myndigheten. Då finns ofta uttryck som *utnämndes till, beslutade, bildades, ingår i, syftet med*.
- Experten. Vi möter ord som *mesolitikum, ordovicium, biologisk mångfald, ekosystem, vegetationsstrukturer, naturmiljön*. Perspektivet är ofta landskapet genom biologens eller arkeologens öga och vi hittar uttryck som *består av, utgörs av, domineras av*, alltså samma ord som samma expert använt i naturvårdsinventeringarnas eller fornminnesinventeringarnas rapporter.
- Beträktaren. Landskapet skildrat genom besökarens öga. Här är det lättare för mig som okunnig besökare att själv leva mig in i vad som väntar. I berättelsen möter vi uttryck som *här kan man upptäcka, ... se, ... höra, ...träffa på*.
- Besökaren. Landskapet skildrat genom besökarens upplevelser. Vi får leva oss in i händelser som *glider fram i kanot, vandrar in, rastar vid, lyfter kikaren och spanar ut över*. Om betraktarens och besökarens perspektiv blandas med nästa avsändare kan texterna blir mycket levande och medryckande.

- Ett djur eller växt. Ofta presenteras arter i landskapet i form av (trista) uppräkningsar. "Fågelfaunan domineras av vadare som grönbenor, svartsnäppor och gluttsnäppor." Varför inte istället låta fåglarna bli subjekt. "Grönbenorna, svartsnäpporna och gluttsnäpporna spelar högljutt över myrlandet under de ljusa sommarnätterna." Då använder man ord som *flyger, spelar, flyttar, ryttlar, sjunger, vandrar*.
- Landskapets människor. Spela in en lokal människa i området som berättar, kanske om jakt, fiske, slätter, djurmöten eller annat. Redigera fram gobitar från en intervju med någon som var med förr.

Att läsa in sitt manus

6. Välj speakerröst med omsorg

Det ska låta så lite läst som möjligt och så mycket levande berättat som möjligt.

Lugnt, tydligt men med entusiasm och energi. Testa olika röster. Våga förkasta. Ge regi vid inläsningen!

7. Tonfallet?

Det finns många former – dramatiskt – lättsamt – engagerat – som kan vara bra. Men var aktsam – skådespelardramatik är inte alltid bra. Skådespeleri är inte alltid förtroendegivande. Den enkla levande berättelsen håller oftast bäst! Och att pausera mellan varje ord (ett oskick bland vissa nyhetsuppläsare) gör inte texten tydligare, bara svårlyssnad.

8. Läs talspråk!

När vi talar fritt hamnar alla betoningar på rätt ställe. När vi läser ett manus är det stor risk att de blir fel. Företeelser ska betonas bara första gången de introduceras i en text. Och smaka på orden och stryk under. Bättre att inte betona än att betona fel.

Vi säger ofta ord helt annorlunda än vi tror. Här är några skillnader mellan skriftspråk och talspråk:

Vi skriver:	Vi säger:
och	å
sedan	sen
de, dem	dom
samt	å
dess	dom här
denna	den här
att	uttalas ofta "å" som i "de är kul å titta på fåglar"
vara	va
dock	men
staden, dagen	stan, dan
började	börja´
vilken	som (där det passar)

9. Använd kroppen!

Stå när du läser in. Släpp fram mimiken! Gestikulera, vänd dig åt det håll du pekar.

Ditt kroppsspråk hörs!

10. Ta ut svängarna, nyttja mediet

Mixa effektljud, fågelsång och annat. Blanda röster! Men målet ska förstås vara att det ska vara lätt att lyssna till, även för den som hör dåligt. Inte besvärliga bakgrundsljud. Var noggrann med inspelningskvaliteten.

Mer råd i min bok "Att skriva om natur" utgiven av CNV.